

Kis Janka

Aki nem dolgozik, ne is egyék? – kutatás a reprodukzív munka szociális reprezentációjáról¹

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Témavezető: Dr. Bigazzi Sára

2024

¹ A kutatás az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program keretein belül került megvalósításra, a Kulturális és Innovációs Minisztérium, Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap támogatásával.

Absztrakt

A dolgozat a reprodukív munka szociális reprezentációját vizsgálja Serge Moscovici elmélete alapján. Empirikus, feltáró kutatás keretein belül, 6 darab fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés (28 fő) elemzésével vizsgálja a témát. A reprodukív munkával azért elengedhetetlenül fontos foglalkozni, mert ez a tevékenység – a gondoskodáson, háztartásban elvégzendő tevékenységeken keresztül – szolgáltat egy alapot a társadalom fenntartásához. Ugyanakkor az elvégzése társadalmilag egyenlőtlenül van megosztva, mert a nők szerepkörébe tartozik, ezért nagyrészt rájuk hárul, ez pedig a családi dinamikákra, az otthoni légkörre is befolyást gyakorolhat. A reprodukív munkához tartozó szociális reprezentációk megismerésével lehetőségünk van feltérképezni azon pontjait, melyek igencsak szorosan hozzátartoznak a reprezentáció magjához. Illetve azokra a jelentésekre is fény derülhet, melyek kevésbé szorosan kapcsolódnak hozzá, a periférikus rendszer részei, így könnyebben formálhatóak. Utóbbiak feltérképezésével pedig, a róluk való diskurzusok kezdeményezésén keresztül a reprodukív munka jelenlegi működési formájában változásokat idézhetünk elő. A kutatás legfontosabb eredményei, hogy a résztvevők többsége nem ismerte a reprodukív munka kifejezést. A házimunka szociális reprezentációjának magjába a hozzá tartozó tárgyak és tevékenységek tartoztak, perifériájába a házimunka megosztásának témája. A gondoskodás szociális reprezentációjának magjában az otthon helyszíne és a nők voltak megemlítve, perifériáján pedig a gondoskodás családi és társadalmi helyszíneiről folyt a diskurzus.

Kulcsszavak: reprodukív munka, szociális reprezentáció, házimunka, gondoskodás, fókuszcsoport

Tartalomjegyzék

Bevezető	4
Elméleti háttér	4
A reprodukív munka meghatározása	4
A reprodukív munka további jellemzői	5
A szociális reprezentáció elmélet	6
Kommunikáció szerepe a szociális reprezentációban.....	8
Szociális reprezentáció és reprodukív munka	8
Kutatói kérdések.....	9
Módszertan	10
Minta.....	10
Eszköz.....	11
Adatgyűjtés, adatfelvétel menete.....	12
Eredmények.....	13
A házimunka szociális reprezentációjának szófelhői	13
A gondoskodás szociális reprezentációjának szófelhői	16
A reprodukív munka kifejezés szófelhői	18
Megvitatás	20
A reprodukív munka szociális reprezentációjára való reflexió	20
A házimunka és a gondoskodás szociális reprezentációja.....	21
Konklúzió	24
Limitációk	25
Irodalomjegyzék.....	26
Mellékletek.....	28
Fókuszcsoporthoz vezérfonal	28

Bevezető

A dolgozat a reprodukív munka szociális reprezentációját vizsgálja. A téma azért nagyon meghatározó mindennapjainkban, mert a reprodukív munka szolgáltat egy olyan alapot a társadalomnak, amely azt fent tartja. Mitöbb, ez igényli „mai napig a legnagyobb emberi időráfordítást” (Csányi et al., 2018, 6. o). globális szinten, mivel rengeteg feladatot, tevékenységet foglal magában. Ugyanakkor, társadalmilag meglehetősen egyenlőtlenül van elosztva a reprodukív munka elvégzése: legfőképpen a háztartásokban, javarészt nők által (Csányi és Kerényi, 2018) vannak véghezvive az ide tartozó tevékenységek. Ezáltal a reprodukív munka – annak feladatainak elvégzésén keresztül – a családi dinamikákra, a családi hangulatra is hatást gyakorolhat.

A kutatás a szociális reprezentáció meta-elméletén (Moscovici, 2023 [1961]) keresztül vizsgálja a témát, amely által igyekszik feltérképezni azokat a pontokat, fogalmakat, amelyek szorosan kötődnek a reprodukív munka szociális reprezentációjához, vagy éppen ellenkezőleg. A kutatás egyik célja, hogy a szociális reprezentációkon keresztül feltárja azon fogalmakat, amelyek kevésbé kapcsolódnak a reprodukív munka kifejezéshez. És mivel egy fogalom szociális reprezentációjának a perifériához kapcsolódó jelentések könnyebben formálhatóak, mint a magban lévők (Bigazzi, 2015), ezek megismerésével lehetőségünk nyílik – a hozzájuk fűződő diskurzusok elindításán keresztül – arra, hogy a reprodukív munka jelenlegi elvégzésében változások elindítását kezdeményezzük.

A kutatás egy másik céllal is rendelkezik, amely az adatfelvételhez kapcsolódik. Mivel társadalmi szinten, a mindennapi diskurzusban a reprodukív munka fogalma nem igazán van jelen, e miatt egyféle edukatív jellege is van a kutatásnak. Mégpedig az, hogy a fókuszcsoport résztvevői a beszélgetés során megismerjék ezt a kifejezést. Ezáltal pedig, ha csak igazán apró lépésként is, de a reprodukív munka elkezdjen beszivárogni a mindennapi szóhasználatba. A róla való beszélgetés indítványozása pedig akár hosszútávon hozzájárulhat ahhoz is, hogy társadalmilag alakuljon, átalakuljon, változzon a jelenlegi megbecsültsége.

I. Elméleti háttér

I.1. A reprodukív munka meghatározása

A reprodukív munka minden olyan tevékenységet magába foglal, amely az élet hosszú, illetve rövid távon való újratermeléséhez szükséges. A hosszú távon való újratermelésbe tartozik a gyerekszületés, illetve a gyerekek nevelésével kapcsolatos tevékenységek, a rövid távon történő újratermeléshez pedig olyan mindennapi tevékenységek sorolandók, amelyek nap mint nap

szükségesek ahhoz, hogy az emberek éljenek, illetve képesek legyenek dolgozni (Csányi et al., 2018). Szemléltetésképpen pár példával kiegészítem a fenti megfogalmazást. Az első kategóriába a gyerekszülésen kívül beletartozik az összes felnevelésükkel kapcsolatos feladat, amely például a gyerekek táplálását, orvoshoz vitelüket, oviba járatásukat, iskolaválasztásukat, szakkörökre járatásukat, és minden egyéb féle módon való gondozásukat jelentik. A második kategóriába – azaz a rövid távú újratermelésbe – pedig olyan minden nap, de minimum heti szinten elvégzendő feladatok tartoznak, amelyek a mosás, főzés, takarítás munkakörökhöz kapcsolódó tevékenységek.

A reprodukív munka tevékenységei Seccombe (2018 [1974]) tematizálása alapján is kategorizálhatóak a szerint, hogy az életet rövid, vagy hosszútávon termelik-e újra. Ő azonban beemeli a folyamatba az a szerinti kategorizálást, hogy a reprodukív munka melyik tevékenysége és hogyan teszi az emberek számára ismét elérhetővé a létfenntartást. Ez alapján pszichés és fizikai gondoskodást és a képességek újratermelését tematizálja, amit az alábbi táblázat ismertet (1. táblázat). A táblázatban az „újratermelt munkaerő” felel meg annak, hogy milyen emberi szükségletet elégít ki a reprodukív munka, a „szükséges háztartási munka” pedig azokat a tevékenységeket sorolja fel, amelyek ezt megteszik. Ez alapján érzékelhető, hogy a reprodukív munka egy mennyire összetett tevékenység, amely az élet számos területén jelen van.

<i>Újratermelt munkaerő:</i>	<i>Szükséges háztartási munka:</i>
fizikai gondoskodás	terhesség és szülés ^G , gyermekgondozás ^G , takarítás ^{NG} , főzés ^{NG} , a család életének szervezése ^{NG} , bevásárlás ^{NG}
pszichés gondoskodás	mindennapos feszültségek levezetése és kezelése ^{NG} , szívélyes családi viszonyok elősegítése ^{NG} , szexuális kapcsolatok ^N
képességek	gyermekkori szocializáció ^G (az iskolával közösen)

1. táblázat: A reprodukív munka tematizálása Seccombe szerint, a tevékenységek jobb felső sarkában feltüntetett betűk a következőképp értelmezendők: a G a generációs, tehát a hosszútávon történő újratermelést, az N pedig a napi, azaz a rövidtávon történőt jelenti. (Seccombe, 2018 [1974], 42. o.)

I.1.1. A reprodukív munka további jellemzői

A reprodukív munka tehát, a produktív munka alappilléreit teremti meg (Csányi et al., 2018). Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni pár további aspektusáról, amelyek jobban kontextualizálják miért is olyan elengedhetetlenül fontos a vele való foglalkozás.

Mint ahogyan már említettem a bevezetőben is, társadalmi szinten egyenlőtlenül van megosztva a reprodukív munka elvégzése. Ez pontosabban azt jelenti, hogy a nőkre sokkalta nagyobb mennyiségű informális munka elvégzése hárul, mint a férfiakra (ENSZ, 2003 & UNICEF, 2007 in Csányi et al., 2018), ami a reprodukív munka véghezvitelére is vonatkozik. A reprodukív munka a háztartásokban történik, tehát informális keretek között zajlik elvégzése. Ez nagy részben meghatározza azt is, hogy milyen megbecsültség társul a tevékenységekhez, hiszen nem kapcsolódik hozzá a pénz, mintegy érdem, ami – a mai gazdasági rendszerben – magával hordozza az értéktelenséget is (Fraser, 2018 [2016]). A reprodukív munka megbecsületlensége egy másik aspektussal, mégpedig a női feladatkörökbe való besoroltsággal is párhuzamba vonható (Csányi et al., 2018). A nők gyakran olcsó munkaerőként jelennek meg a gazdaság színterén, akik önzetlenül, szeretetből, evolúciós okokból kifolyólag gondoskodnak a társadalom többi tagjáról – tehát a gyerekekről, idősekről, férfiakkal (Csányi és Kerényi, 2018). E miatt a reprodukív munkájuk csereértékét is gyakran a szeretetet, és egyéb informális „megbecsültség” jelenti, nem a pénz (Fraser, 2018 [2016]).

Csak hogy a háztartásokban is történik egyféle munka – reprodukív munka –, amely, hasonlóképpen a munkaerőpiacon történő munkafolyamatokhoz, többletértéket ad hozzá a produktum kiindulási állapotához képest (Dunaway, 2018 [2012]). Ez a többletérték pedig nem más, mint a reprodukív munkafolyamatok általi élet fenntartása/újratermelése, amit javarészt a háziasszony végez el, ezáltal a többletértéket ő adja hozzá. Ezt egy példával szeretném szemléltetni: a főtt étel, ami táplálja az embereket számtalan hozzáadott értéket tartalmaz. Először is ki kell találni, hogy miféle ételt főzzön a háziasszony (itt akár az is beletartozik a munkafolyamatba, hogy az emberek, akiknek főz, mit kedvelnek), ezek után be kell vásárolni az alapanyagokat (ide sorolható az az idő és energia amíg a boltba elmegy, ott leveszi a polcra a termékeket, az áruk alapján összehasonlítást végez, kifizeti az árut, hazaviszi azt a boltból), majd következik az alapanyagok előkészítése a főzéshez (mosás, pucolás, felvágás), és végül maga a főzés folyamata, amikor is összeáll az étel. A családtagok pedig elfogyasztják az ételt, amely táplálékot nyújt számukra, ezáltal Seccombe (2018 [1974]) szavaival élve, fizikai gondoskodást kapnak.

I.2. A szociális reprezentáció elmélet

A kutatás szociálpszichológiai háttérét Serge Moscovici (2023 [1961]) szociális reprezentáció elmélete nyújtja. A konstruktivista, meta-elmélet a következőképpen határozható meg: „A szociális reprezentáció egy nézetrendszerként rajzolódik ki, amelynek szervezettségi szintje függ a társadalmi kategóriáktól.” (Moscovici, 2023 [1961] 165. o.). Egy olyan interpretációs

rendszer ez, amely meghatározza azt, hogy az emberek miképpen értelmezik és magyarázzák környezetüket, önmaguk és a társadalom többi tagjának a viselkedését. Illetve arra, hogy miféle jelentésekkel ruházzák fel a körülöttük lévő világot, ezek által pedig hogyan teremtik meg saját, közvetlen valóságukat. Ez az emberekben kialakult valóságkép pedig meghatározza gondolkodásunkat, viselkedésünket, ítéleteinket, jóformán egész életünket áthatja.

A reprezentációkra jellemző, hogy társadalmi csoportonként, kategóriánként eltérőek lehetnek. Ez az információk elérhetőségére vezethető vissza. Ugyanazon dolognak más és más lehet a reprezentációja, attól függően, hogy bizonyos társadalmi csoportok milyen típusú adatokhoz férnek hozzá. Hiszen az információk, adatok adják azokat a tájékozódási pontokat, amik alapul szolgálnak a reprezentációk kialakításához (Moscovici, 1988).

A szociális reprezentáció struktúrájának a felépítése a következőképp határozható meg. Egy fogalomról alkotott szociális reprezentációknak az úgynevezett magjába, azaz központi részébe azok a dolgok tartoznak, melyek az adott fogalomhoz szorosan társulnak. Úgy is mondhatni, hogy amik konszenzuálisak az adott reprezentációt illetően. A mag köré pedig egy jelentéshálózat szerveződik, mint egy búra, ez a periféria. Erre a hálózatra az jellemző, hogy valami minél közelebb helyezkedik el a központi maghoz, annál inkább szerves részét alkotja az adott fogalom reprezentációjának, tehát annál inkább együtt jár az adott fogalommal. Minél távolabb helyezkedik el a központi magtól, annál lazábban kapcsolódik a központban lévő fogalmakhoz. Ezzel együtt ez azt is jelenti, hogy az adott dolog minél távolabb esik a szociális reprezentáció magjától, annál inkább formálható az adott reprezentációt illetően. Ha pedig a reprezentáció egy külső része formálódik, az hatással lehet az egész reprezentációnak a formálásához, változásához (Bigazzi, 2015).

A szociális reprezentációk az idők során formálódnak, újraalkotódnak, a kiindulási jelentésükhöz képest más jelentéseket vesznek fel. Ez a környezet, azaz a társadalmi, politikai, gazdasági helyzetek változása révén történik meg. Ezek változásával formálódik az is, hogy éppen mely információk, információhalmazok kerülnek előtérbe, és melyek vonulnak háttérbe. (Moscovici, 2023 [1961]). Ezáltal ugyanazon dolognak a szociális reprezentációja időről időre eltérő lehet. Éppen a miatt, hogy az adott kontextusban mely információk alapján határozhatóak meg leginkább a hozzá társított jelentések. Tehát, hogy mely információkból táplálkoznak az emberek és azáltal hogyan teremtik meg a dolgokról alkotott szociális reprezentációikat, milyen jelentéseket társítanak hozzá (Moscovici és Pérez 2009).

I.1.2. Kommunikáció szerepe a szociális reprezentációban

A szociális reprezentációk a kommunikáció révén nyernek jelentést. Az emberek, egyének a társas térben – ahol interakcióba és kommunikációba lépnek egymással – alkotják meg, és formálják át bizonyos dolgokról alkotott értelmezéseiket (Jovchelovitch, 1996). A diskurzus által az emberek eszmecseréje során ütközhetnek egymástól eltérő reprezentációk, amikor ezek egyeztetésén keresztül csiszolódhatnak az egyes jelentésmeghatározások. Vagy a véleményegyezések során megerősítést nyerhetnek a hasonló reprezentációk (Moscovici, 1988).

A szociális reprezentációnak van egy közvetítő szerepe is, ami a társas térben történik. Ez az a színtér, ahol kapcsolat teremődik az egyén és a társadalom többi tagja között. Az itt történő interakciók során nyernek értelmet a jelentések, itt találkoznak egymással a szociális reprezentációk. A közvetítés számos formát ölthet, lehetnek az egyének közötti beszélgetések, a média, a művészet, diskurzusok (Jovchelovitch, 1996).

I.3. Szociális reprezentáció és reprodukív munka

A szakirodalom áttekintése során nem sok a kutatásomhoz hasonló empirikus eredményt találtam, de az alábbiakban szeretnék ismertetni pár a témában megjelent vizsgálatot és elméletet. A szociális reprezentációknak Jovchelovitch (1996) alapján van egy identitáskonstrukciós aspektusa is, ami a következőképpen néz ki. A szociális reprezentációk által az egyének értelmezik magukat, és értelmezik a többi embert is. Ezáltal magukat és a többi embert, azaz másokat egymáshoz képest elhelyezik a rendelkezésükre álló információk alapján, a reprezentációs mezőben. Tehát bizonyos reprezentációkkal azonosítják a többi embert, és bizonyos reprezentációkkal azonosítják önmagukat. Így az én és a mások egymástól elhatárolódnak, és más reprezentációkkal kerülnek azonosításra.

A szociális reprezentációk a társadalmi nemi szerepek kialakításában is szerepet játszanak. Duveen és Lloyd (1990) kutatott erről, amikor is gyerekek társadalmi nemi szerepekről alkotott szociális reprezentációjának kialakulását vizsgálta. Az identitás a már meglévő társadalmi konstrukciók mentén alakul ki. Így tehát az emberek, akik beleszületnek a világba, már meglévő konstrukciókkal találják szemben magukat, a szociális reprezentációkkal. Ezek bizonyos iránymutatásokat nyújtanak számukra, amik alapján pár reprezentációval azonosulnak – ezek határozzák meg őket és lesznek az identitásuk részei.

A reprodukív munka és a szociális reprezentációk pedig itt kapcsolódnak egymáshoz. Világunkban már születésünkkel jelen vannak konstrukciók, amelyek

jelentésekkel ruházzák fel a bizonyos embereket, tevékenységeket (Moscovici, (2023 [1961])). A nőiségnek is megvannak a maga reprezentációi, ugyanúgy ahogyan a férfiasságnak is. És amennyiben a reprodukív munka tevékenységei a nőkkel, nőiséggel vannak inkább társítva (Csányi et al., 2018), akkor a nők identitásának sokkal inkább meghatározó részét fogja képezni a reprodukív munka elvégzése.

Magyarországon Gregor és Kováts (2018) szociológusok készítettek fókuszcsoporthoz kutatást nőkkel. Összesen hat csoportban kérdezték a résztvevőket az őket érintő releváns problémákról. A kutatásban alacsony társadalmi helyzetű nők vettek részt. A beszélgetésnek több fókusz is volt, a résztvevők által felvázolt problémákból kiindulva. Pár példa ezek közül: munka, anyagi önállóság/függőség, életesélyek, nők elleni erőszak és gondoskodás.

Jelen kutatás témájához ezek közül leginkább az ott felmerülő gondoskodás kapcsolódik, így ennek témával kapcsolatban térek ki pár részletre. Gregor és Kováts (2018) kutatásának fókuszcsoporthoz eredményei alapján a gondoskodás az egyik olyan fő feladat, amelyben a nők magukra maradnak. Arról számolnak be, hogy nincsenek megfelelő szociális ellátórendszerek, e miatt a gondoskodást nem igazán tudják „kiszervezni” a családból, az a család női tagjaira hárul. Így tehát a gondozás felemészti idejük nagy részét, ugyanakkor anyagi juttatást nem, vagy csak borzasztó kis mértékben kapnak érte. A beszámolók alapján az idősgondozás és fogyatékkal élő családtagokról való gondoskodás a legmegterhelőbb feladatok.

II. Kutatói kérdések

A szakirodalmi áttekintést alapján a következő kutatói kérdéseket fogalmaztam meg:

Milyen eltérések és hasonlóságok figyelhetőek meg a különböző csoportok mentén a reprodukív munkáról alkotott szociális reprezentációban?

- I. A résztvevők hogyan határozzák meg a reprodukív munka fogalmát?
- II. Mi a házimunka és a gondoskodás szociális reprezentációjának magja?
- III. Melyek azok a témák, ami a házimunka és a gondoskodás szociális reprezentációjának perifériáján helyezkednek el?

III. Módszertan

III.1. Minta

A kutatásban 6 darab fókuszcsoporthoz beszélgetést elemzek, amiket összesen 28 résztvevő bevonásával vettem fel. Az egyes csoportokban 5-5 fő beszélgetett egymással, kivéve az egyikben, ami 3 fő bevonásával valósult meg.

A kutatásban kényelmi mintavételt alkalmaztam, a következő szempontok figyelembevételével. A kor (25-45 között vagy 45 felett), nem (nő vagy férfi), és munkatípus (szellemi vagy fizikai munka) szerint egyenként homogén, de egymástól eltérő társadalmi csoportok szerint válogattam résztvevőket, így összesen 6 csoport alakult meg.

	kor	nem	munkatípus	résztvevő fő
1. csoport	25-45 év	nők	szellemi munka	5 fő
2. csoport	25-45 év	férfiak	szellemi munka	5 fő
3. csoport	25-45 év	nők	fizikai munka	5 fő
4. csoport	45 évnél idősebb	férfiak	fizikai munka	3 fő
5. csoport	45 évnél idősebb	férfiak	szellemi munka	5 fő
6. csoport	45 évnél idősebb	nők	szellemi munka	5 fő

2. táblázat: Csoportok összetétele

A minta demográfiai jellemzőit csoportok szerint mutatom be. Az 1. csoport résztvevői nők, átlagos életkoruk 39,5 év, az életkor szórása 10 év. Az itt résztvevők foglalkozása szellemi munka (gyógytárgyterapeuta, pszichológus, fejlesztőpedagógus, logopédus). Lakóhelyük szerint többségük a fővárosban él, egy ember pedig falun. Egyetemi és főiskolai felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Jövedelmük szerint többségük 300.000-500.000 forint között keres. Gyerekeik száma átlagosan 1,75, a minimum 0, maximum pedig 3.

A 2. csoport résztvevői férfiak, átlagos életkoruk 29,2 év, az életkor szórása 6,5 év. Foglalkozásuk szerint szellemi munkát végeznek (informatikus, üzleti tanácsadó, kertészmérnök, producement associate). A résztvevők fővárosban élnek és egyetemi felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Havi jövedelmük átlagosan 500.000-1.000.000 forint közötti. Gyerekeik száma átlagosan 1, a minimum 0, a maximum 3.

A 3. csoport résztvevői nők, átlagos életkoruk 28 év, az életkor szórása 2,23 év. Foglalkozásuk szerint fizikai munkát végeznek (cukrász, barista, üzletvezető, pultos). Lakhelyük a főváros, egy kivételével, aki községben él. Középfokú vagy főiskolai végzettséggel rendelkeznek. Havi jövedelmük átlagosan 300.000-500.000 forint közé esik. A csoport tagjainak nincsenek gyerekeik.

A 4. csoport résztvevői férfiak, átlagos életkoruk 54 év, az életkor szórása 4,2 év. Fizikai munkával foglalkoznak (vállalkozó, menedzser). Lakóhelyük község, középfokú végzettséggel rendelkeznek. Havi jövedelmük átlagosan 300.000 forint. Mindegyik csoporttagnak 2 gyermeke van.

Az 5. csoport résztvevői férfiak, átlagos életkoruk 54 év, az életkor szórása 1,4 év. Foglalkozásuk szerint szellemi munkát végeznek (közgazdász, vállalkozó, informatikus, szoftverfejlesztő, rendszergazda). A résztvevők többsége a fővárosban él, egy személy falun, egy pedig községben. Többségük főiskolai vagy egyetemi felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, egyikük pedig középfokú végzettséggel. Havi jövedelmük átlagosan 1.000.000-1.500.000 forint közé esik. Gyerekeik száma átlagosan 2,6, a minimum 0, a maximum 4.

A 6. csoport résztvevői nők, átlagos életkoruk 51,8 év, az életkor szórása 2,5 év. Foglalkozásuk szerint szellemi munkát végeznek (tanár, közgazdász, adminisztrátor, ingatlan vagyongazdálkodó). A résztvevők lakóhelye megoszlik a főváros, megyeszékhely és falu közt. A tagok többsége egyetemi és főiskolai felsőfokú végzettséggel, egyikük pedig középfokú végzettséggel. Havi jövedelmük átlagosan 500.000-1.000.000 forint közé esik. Gyerekeik száma átlagosan 2,8, a minimum 2, a maximum 4.

III.2. Eszköz

A kutatás adatfelvételének eszközéül fókuszcsoporthat használtam. A fókuszcsoporthat olyan kiscsoportos beszélgetés, amely során a résztvevők egy félig-struktúrált vezérfonal alapján társalognak egymással (Vicsek, 2006).

A fókuszcsoporthat során a moderátor teszi fel a kérdéseket a résztvevőknek a vezérfonal alapján. Ez tartalmazza azokat a fő kérdéseket, melyekről a beszélgetés folyik, illetve pár kiegészítő kérdést is, melyek az egyes témákhoz tartoznak, arra az esetre, ha azok nem kerülnek megemlízésre. A vezérfonal összeállításakor tölcser technika szerint jártam el, a kérdések a munka kategóriától egyre konkrétan kérdeztek rá magára reprodukthv munkára. Így tehát összesen hat kérdéshől beszélgettek a résztvevők. Ezek a következők voltak: munka, a munkán kívüli tevékenységek, házimunka (mint a reprodukthv munka egyik kategóriája a

szakirodalom alapján), gondoskodás (mint a reprodukív munka másik kategóriája a szakirodalom alapján), láthatatlan munka (ahogyan a mindennapi szóhasználatban előfordul a háztartáshoz kapcsolódó munkát említése), és végül a reprodukív munka.

Mivel a fókuszcsoporthok relatíve kevés ember bevonásával történnek, ezért ez a módszer nem minősül reprezentatív mintavételnek. Ezzel együtt az adatokat és eredményeket sem lehet reprezentatívan kezelni (Vicsek, 2006).

A kutatás elemzési eszközéül az IRaMuTeQ program szolgált. (letöltési idő: 2024.09.03.) A beszélgetések hangfilejairól először is leíratot készítettem. A leiratokat csoportok szerint, azon belül is kérdésenként elemeztem. A leiratok átolvasását követően – a terjedelmi korlátokra való tekintettel – a házimunka, a gondoskodás és a reprodukív munka kérdésekre adott válaszokról készítettem az IRaMuTeQ program használatával elemzést. A munkára adott válaszokról manuális elemzést készítettem.

A beszélgetések magyarul történtek, e miatt a szövegeket mindenekelőtt angolra fordítottam. Ez a lépés azért volt szükséges, mert az elemzéshez használt program az angol nyelvű szövegeket – a beépített szótári funkciói alapján – automatikusan lemmatizálta. Ez röviden annyit takar, hogy az azonos jelentésű szavakat egy szóként kezeli; a „töltelék” szavakat (amik a határozó-, és kötőszavak, illetve névmások és prepozíciók) nem használja az elemzéshez; a főnevek, igék és melléknevek szavait minél inkább egységes szótári töre csökkenti; illetve az ugyanolyan kinézetű szavakat eltérő módon veszi figyelembe az elemzéskor (Mannarini et al. 2020).

A házimunka, gondoskodás és reprodukív munka témákról csoportok szerinti szófelhő elemzést készítettem az IRaMuTeQ programban. A szófelhő olyan gyakoriságelemző módszer, ami a szavak lexikai tövét figyelembe véve megállapítja, hogy melyek a leginkább gyakran és legkevésbé gyakran előforduló szavak. Ezeket egy kör alakú ábrán meg is jeleníti, illetve megadja a hozzájuk tartozó konkrét számértékeket is (Kami et. al., 2016). Összesen 18 darab szófelhőt készítettem.

III.3. Adatgyűjtés, adatfelvétel menete

Összesen 6 darab fókuszcsoporthos beszélgetést vettem fel, összesen 28 résztvevő bevonásával. Az egyes interjúk másfél óráig tartottak. Az adatfelvétel 2024 őszén zajlott.

A mintavételkor az egyes csoportokba a résztvevőket a szerint kerestem, hogy már ismerjék egymást. Ezzel igyekeztem minél barátságosabb és közvetlenebb légkört teremteni,

ahol mindenki szabadon kifejtheti véleményét. A fókuszcsoportok kezdetekor informáltam a résztvevőket, a kutatásról és az interjú menetéről, illetve beleegyezést kértem tőlük a beszélgetés hangfelvételhez, ami az elemzés miatt volt szükséges. Az elemzésben az eredményeket anoniman kezelem. A fókuszcsoportok közül egy darab beszélgetés folyt személyesen, öt darab pedig online került megvalósításra.

Mivel társadalmi szinten kevésbé ismert a reprodukív munka kifejezés, ezért előfordultak olyan esetek, amikor a fókuszcsoportok résztvevői nem tudták megfogalmazni, mi is ennek pontosan a jelentése. Ekkor azt az instrukciót adtam nekik, hogy próbáljanak szabadon asszociálni, kitalálni, hogy mi lehet ez, jelentést adni neki. Illetve, hogy az eddigi beszélgetés alatt hozzá kapcsolódó témákról beszélgettünk, így az eddig elhangzottakat is felhasználhatják az ötleteléshez. E miatt a reprodukív munkáról való beszélgetésekkor sokszor az értelmezésre való tekintettel kerültek sokszor ismétlésre a szavak.

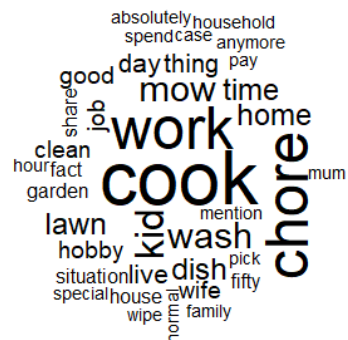
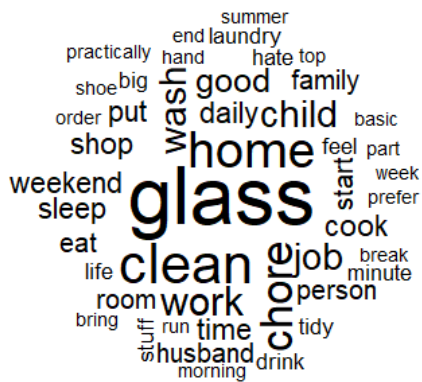
Az előző bekezdésben említett körülmények miatt, pár online felvett beszélgetésben előfordult olyan eset, amikor a résztvevők a diskurzus alatt, az utolsó kérdésnél a reprodukív munka kifejezésre rákerestek az interneten. Mivel a diskurzus organikusan folyt, ez minden esetben kiderült vagy a szófordulatokból, vagy amiatt, mert megemlítették a résztvevők. Ilyenkor kértem őket arra, hogy először hallgassuk meg a többiek ötletelését, csak azután ismertették az interneten talált információkat.

IV. Eredmények

A továbbiakban ismertetem az egyes témákra vonatkozó eredményeket. A házimunka, a gondoskodás, a reprodukív munka szófelhőinek ábráit, és a hozzájuk tartozó leírásokat vázoló csoportok szerint.

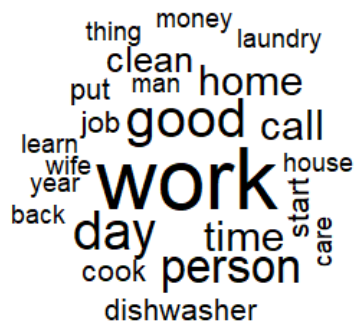
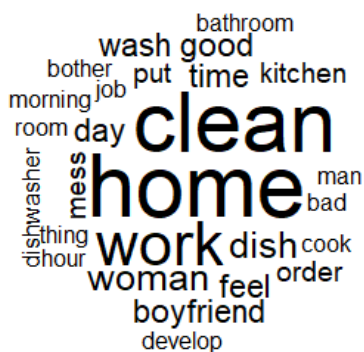
IV.1. A házimunka szociális reprezentációjának szófelhői

A következőkben az egyes csoportok házimunkáról alkotott reprezentációjának szófelhői láthatóak.

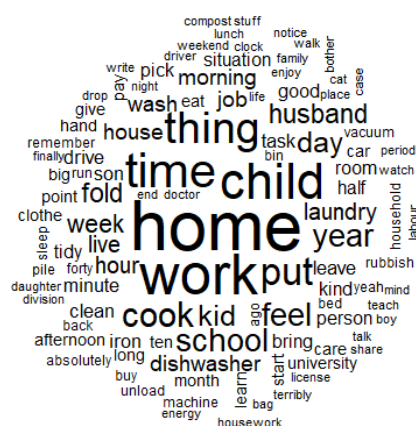
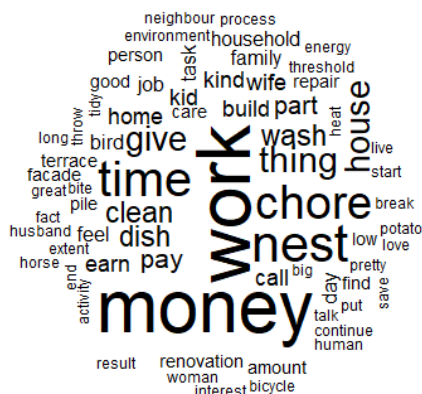
1. ábra: 1. csoport házimunka szófelhő

2. ábra: 2. csoport házimunka szófelhő

3. ábra: 3. csoport házimunka szófelhő

4. ábra: 4. csoport házimunka szófelhő

5. ábra: 5. csoport házimunka szófelhő

6. ábra: 6. csoport házimunka szófelhő

Az ábránál mindenhol a leggyakrabban előforduló 10 szót jelenítem meg, ahol pedig a tizedik leggyakoribb előfordulási szám több szóra is vonatkozik, ott az összes szót, amire ugyanaz a gyakoriság jellemző.

Az 1. csoportban tehát a leggyakrabban előforduló szó a házimunkát illetően a *pohár* (glass, 20 alkalom), a további szavak pedig a *tiszta* (clean, 13 alkalom), az *otthon* (home, 12 alkalom), a *házimunka* (chore, 10 alkalom), a *munka* (work, 9 alkalom), a *gyerek* (child, 8 alkalom), a *mosni* (wash, 8 alkalom), a *munka* (job, 8 alkalom), a *jó* (good, 7 alkalom), az *idő* (time, 6 alkalom), a *főzni* (cook, 6 alkalom), a *naponta* (daily, 6 alkalom), a *tenni* (put, 6 alkalom), a *bevásárolni* (shop, 6 alkalom), a *hétvége* (weekend, 6 alkalom), az *aludni* (sleep, 6 alkalom).

A 2. csoportban a házimunkát illetően a leggyakrabban előforduló szó a *főzés* (cook, 21 alkalom), a továbbiak a *munka* (work, 16 alkalom), a *házimunka* (chore, 16 alkalom), a *gyerek* (kid, 10 alkalom), a *mosni* (wash, 9 alkalom), a *nyírni* (mow, 9 alkalom), az *edény* (dish, 7 alkalom), a *fű/gyep* (lawn, 7 alkalom), az *otthon* (home, 7 alkalom), az *idő* (time, 7 alkalom) szavak voltak elő.

A 3. csoportban ebben a témában a leggyakrabban előforduló szavak az *otthon* (home, 17 alkalom), a *tiszta* (clean, 16 alkalom), a továbbiak pedig a *munka* (work, 11 alkalom), a *nő* (woman, 6 alkalom), az *edény* (dish, 6 alkalom), az *érezni* (feel, 5 alkalom), a *pár/párkapcsolati társ* (boyfriend, 5 alkalom), az *idő* (time, 5 alkalom), a *jó* (good, 5 alkalom), a *mosni* (wash, 5 alkalom), a *nap* (day, 5 alkalom) szavak voltak a leginkább gyakoriak.

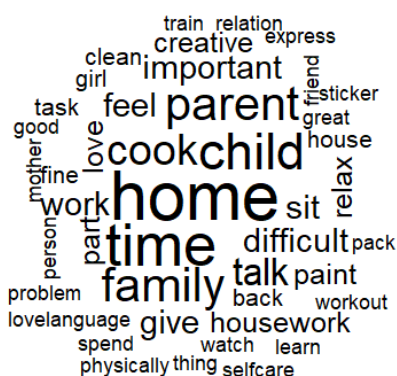
A 4. csoportot illetően a leggyakoribb kifejezések a *munka* (work, 14 alkalom), a továbbiak pedig a *jó* (good, 8 alkalom), a *nap* (day, 8 alkalom), az *ember* (person, 7 alkalom), az *idő* (time, 6 alkalom), az *otthon* (home, 6 alkalom), a *hívni* (call, 6 alkalom), a *tiszta* (clean, 5 alkalom), a *mosogatógép* (dishwasher, 4 alkalom), a *főzni* (cook, 4 alkalom), az *elindítani* (start, 4 alkalom), a *tenni* (put, 4 alkalom) voltak.

Az 5. csoportban a leggyakrabban a *munka* (work, 28 alkalom), *pénz* (money, 27 alkalom), szavak voltak használva, a továbbiak pedig a *fészek* (nest, 18 alkalom), az *idő* (time, 17 alkalom), a *házimunka* (chore, 16 alkalom), a *dolog* (thing, 12 alkalom), az *adni* (give, 11 alkalom), a *ház* (house, 11 alkalom), a *tiszta* (clean, 9 alkalom), az *edény* (dish, 9 alkalom), a *mosni* (wash, 9 alkalom).

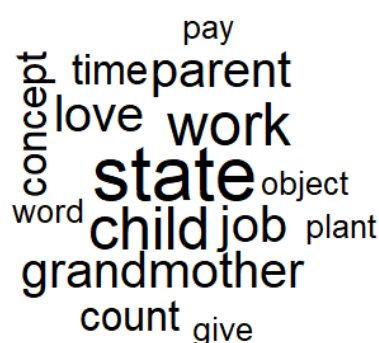
A 6. csoportban a házimunka témakörben a leggyakrabban az *otthon* (home, 34 alkalom), szó került említésre, a továbbiak pedig a *munka* (work, 27 alkalom), a *gyerek* (child, 23 alkalom), az *idő* (time, 22 alkalom), a *dolog* (thing, 20 alkalom), a *tenni* (put, 17 alkalom), a *főzni* (cook, 15 alkalom), az *iskola* (school, 14 alkalom), az *érezni* (feel, 13 alkalom), *év* (year, 13 alkalom) kifejezések voltak.

IV.2. A gondoskodás szociális reprezentációjának szófelhői

A következőkben az egyes csoportok gondoskodásról alkotott reprezentációjának szófelhőit szemléltetem.

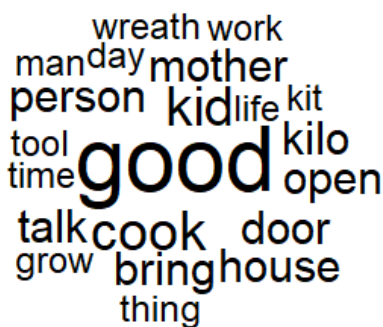
7. ábra: 1. csoport gondoskodás szófelhő

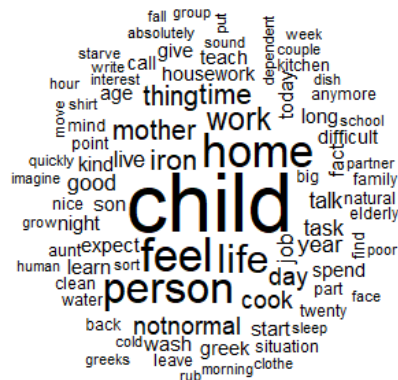
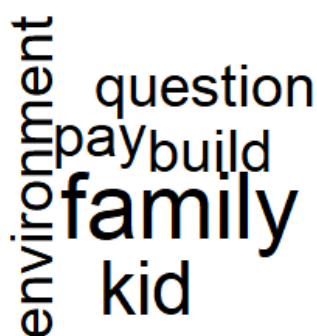
8. ábra: 2. csoport gondoskodás szófelhő

9. ábra: 3. csoport gondoskodás szófelhő

10. ábra: 4. csoport gondoskodás szófelhő

11. ábra: 5. csoport gondoskodás szófelhő 12. ábra: 6. csoport gondoskodás szófelhő

A gondoskodás szófelhőihöz is ismertetem a leggyakrabban előforduló szavak számának a gyakoriságát. Itt is az első 10 leggyakrabban előforduló szót írom le.

Az 1. csoportban a leggyakoribb kifejezések az *otthon* (home, 14 alkalom), az *idő* (time, 12 alkalom), voltak, a továbbiak pedig a *gyerek* (child, 10 alkalom), a *szülő* (parent, 9 alkalom), a *család* (family, 9 alkalom), a *főzni* (cook, 8 alkalom), a *beszélgetni* (talk, 7 alkalom), a *nehéz* (difficult, 6 alkalom), az *érezni* (feel, 6 alkalom), a *munka* (work, 6 alkalom), az *adni* (give, 6 alkalom), az *ülni* (sit, 6 alkalom), a *fontos* (important, 6 alkalom) szavak.

A 2. csoportban az *állam* (state, 8 alkalom), és a *gyerek* (child, 6 alkalom) voltak a leggyakoribbak, a továbbiak a *munka* (work, 6 alkalom), a *szülő* (parent, 5 alkalom), a *szeretet* (love, 5 alkalom), a *nagymama* (grandmother, 5 alkalom), a *munka* (job, 5 alkalom), a *fogalom/koncepció* (concept, 4 alkalom), az *idő* (time, 4 alkalom), a *számít* (count, 4 alkalom) kifejezések.

A 3. csoportban a gondoskodás kapcsán a leggyakrabban a *jó* (good, 19 alkalom), szó került megemlítésre, a továbbiak az *érezni* (feel, 13 alkalom), a *kedves* (kind, 9 alkalom), a *munka* (work, 7 alkalom), a *mehallgatni* (listen, 6 alkalom), a *kávé* (coffee, 5 alkalom), az *enni* (eat, 5 alkalom), a *szeretetyelv* (lovelanguage, 5 alkalom), az *adni* (give, 5 alkalom), a *gyerek* (child, 5 alkalom) szavak voltak.

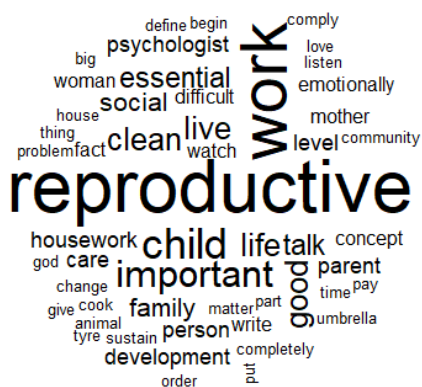
A 4. csoportban a leggyakoribb a *jó* (good, 9 alkalom), kifejezés volt, a továbbiak a *főzni* (cook, 5 alkalom), a *gyerek* (kid, 5 alkalom), az *anya* (mother, 4 alkalom), az *ember* (person, 4 alkalom), a *hozni* (bring, 4 alkalom), a *ház* (house, 4 alkalom), az *ajtó* (door, 4 alkalom), a *nyitva* (open, 4 alkalom), a *beszélgetni* (talk, 4 alkalom) kifejezések voltak.

Az 5. csoportban viszonylag kevés ideig tartott a gondoskodás kérdéséről folytatott beszélgetés – ami a moderáción is múltott – e miatt itt kevesebb, mint 10 szó fordult elő leggyakrabban a témakörben. Ezek közül a leggyakoribb a *család* (family, 5 alkalom), és *gyerek* (kid, 4 alkalom), fogalmak voltak, a továbbiak pedig az *építeni* (build, 3 alkalom), a *fizetni* (pay, 3 alkalom), a *környezet* (environment, 3 alkalom), a *kérdés* (question, 3 alkalom).

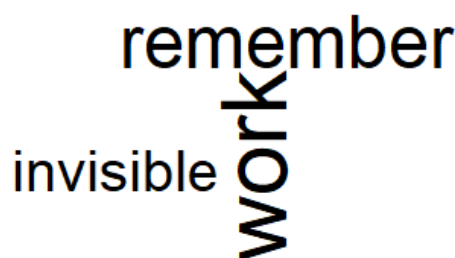
A 6. csoportban a leggyakrabban előforduló szó a *gyerek* (child, 35 alkalom) volt, a továbbiak az *érezni* (feel, 19 alkalom), az *otthon* (home, 18 alkalom), az *ember* (person, 17 alkalom), az *élet* (life, 15 alkalom), a *munka* (work, 11 alkalom), a *vasalni* (iron, 10 alkalom), az *idő* (time, 10 alkalom), a *nem normális* (notnormal, 10 alkalom), az *anya* (mother, 9 alkalom), a *dolog* (thing, 9 alkalom) voltak.

IV.3. A reprodukív munka kifejezés szófelhői

A következőkben pedig a reprodukív munka kifejezésről alkotott vélemények szófelhői láthatóak.

13. ábra: 1. csoport reprodukív munka

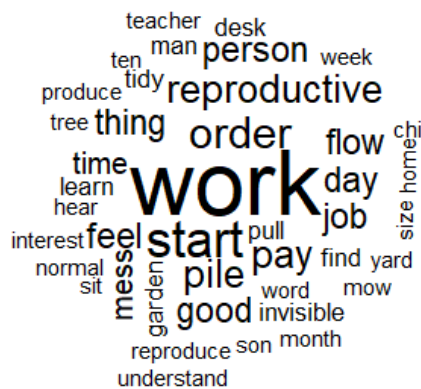
14. ábra: 2. csoport reprodukív munka

15. ábra: 3. csoport reprodukív munka

16. ábra: 4. csoport reprodukív munka

17. ábra: 5. csoport reprodukzív munka

18. ábra: 6. csoport reprodukzív munka

A reprodukzív munka kifejezéshez az egyes csoportokban a következő szavak társultak a leginkább. Mivel ez a kifejezés a résztvevők többségének nem volt ismert, ezért volt, ahol jóval kevesebb, mint 10 leggyakoribb szó társult hozzá.

Az 1. csoportban a leggyakoribb kifejezés a *reproduktív* (reproductive, 22 alkalom) volt, a továbbiak a *munka* (work, 19 alkalom), a *gyerek* (child, 12 alkalom), a *fontos* (important, 10 alkalom), az *élet* (life, 8 alkalom), az *élni* (live, 8 alkalom), a *tiszta* (clean, 8 alkalom), a *jó* (good, 8 alkalom), az *elengedhetetlen* (essential, 7 alkalom), a *beszél* (talk, 7 alkalom).

A 2. csoportban a *munka* (work, 5 alkalom), az *emlékezni* (remember, 4 alkalom), és a *láthatatlan* (invisible, 3 alkalom) szavak voltak a leggyakoribbak.

A 3. csoportban a *munka* (work, 10 alkalom) és a *nap* (day, 8 alkalom) szavak fordultak elő leggyakrabban, ezek után pedig a *dolog* (thing, 5 alkalom), a *kávé* (coffee, 4 alkalom), a *fontos* (important, 4 alkalom), az *unalom* (bore, 3 alkalom), a *munka* (job, 3 alkalom), és a *minden nap* (everyday, 3 alkalom) kifejezések.

A 4. csoportban a leggyakrabban a *reprodukción* (reproduction, 9 alkalom) volt a leggyakrabban megemlítve, a további szavak pedig az *újra csinálni* (redo, 4 alkalom), a *tenni* (put, 4 alkalom), a *probléma* (problem, 3 alkalom), a *hely* (place, 3 alkalom), az *előállítás* (production, 3 alkalom) szavak voltak.

Az 5. csoportban a *munka* (work, 16 alkalom), volt a leggyakoribb kifejezés, a többi pedig a *reproduktív* (reproductive, 11 alkalom), a *repetitív* (repetitive, 8 alkalom), a *dolog* (thing, 7 alkalom), az *élet* (life, 7 alkalom), a *porszívó* (vacuum, 6 alkalom), a *háztartás* (household, 5 alkalom), a *reprodukción* (reproduction, 4 alkalom), a *fenntartás* (maintenance, 4 alkalom), és a *beleért/tartalmaz* (include, 4 alkalom) voltak.

A 6. csoportban a leggyakrabban a *munka* (work, 19 alkalom) szó fordult elő, a továbbiak pedig az *elindítani* (start, 10 alkalom), a *rend* (order, 8 alkalom), a *reproduktív* (reproductive, 7 alkalom), a *fizetni* (pay, 7 alkalom), a *halom* (pile, 7 alkalom), a *dolog* (thing, 6 alkalom), a *jó* (good, 6 alkalom), az *ember* (person, 6 alkalom), az *érezni* (feel, 6 alkalom), a *munka* (job, 6 alkalom), a *nap* (day, 6 alkalom), és az *áramlás* (flow, 6 alkalom) szavak.

V. Megvitatás

A megvitatást a legfontosabb eredménnyel kezdem, ami a reproduktív munka kifejezés szociális reprezentációjára történő reflexióm. Ez a szó a résztvevőknek nem hívta elő a reproduktív munka szakirodalom szerinti jelentését, azonban más fogalmak mentén (a házimunka és a gondoskodás) aktiválódtak ezen jelentések. Így ismertetem a házimunka és a gondoskodás szociális reprezentációjának konszenzusait és eltéréseit is.

V.1. A reproduktív munka szociális reprezentációjára való reflexió

Mint már említettem, a reproduktív munka szófordulat kevés csoportban volt ismert, a kifejezés jelenleg nem ismert a köztudatban. Ami a kutatás szempontjából egy jövedelmező pont is lehet, hiszen, hogy ha az emberek jobban megismerik ezt, – akár a kutatásban való részvétellel, akár a dolgozat olvasásával – akkor a házimunka és a gondoskodás tevékenységei egy új kifejezéshez társulhatnak. Ezek pedig az eddigi jelentésmeghatározásoktól eltérőek is lehetnek. Abból a szempontból egy új lehetőség kínálkozik, hogy a kifejezés szakirodalmi jelentésével való megismerkedés révén a más jelentések társításával az ide tartozó tevékenységek és azok értékei minél inkább felismerté és értékelté válhatnak társadalmilag.

A csoportokban a reproduktív munkát nem ismerő résztvevők mindenekelőtt úgy próbálták értelmezni a szófordulatot, hogy részekre bontották „re” és „produktív”, majd hozzá hasonló kifejezések jelentésének mentén igyekeztek meghatározni. Ez a szociális reprezentáció lehorgonyzás folyamatával egyező tevékenység, amikor is egy ismeretlen szóhoz a hozzá hasonló szavak mentén igyekszünk jelentést rendelni (Moscovici, 1984 in Bigazzi, 2015).

Az első, illetve az ötödik csoportban a kifejezés ismeretének hiányában egyes résztvevők az interneten rákerestek annak jelentésére. Mint már említettem, ezekben az esetekben először azoktól kértem egy értelmezést, akik ezt nem tették meg, ezután pedig az internet definíciója felolvasásra került. Majd a diskurzus tovább folyt a témában, így ezekben a csoportokban a szöveghők több szót tartalmaznak. Nem gondolom ezt egy negatív befolyásoló tényezőnek, mivel már előtte is jól körüljárták a fogalmat, az internetes definíció pedig egy körvonalat adott a további diskurzusra.

A csoportok jelentésmeghatározásait a hozzájuk tartozó szófelhők értelmezésével kezdem. Az első csoport leggyakrabban előforduló 10 szava viszonylag jól körüljárja a reprodukív munka szakirodalmi jelentését. Ez számomra azt jelenti, hogy a résztvevők a beszélgetésben hasonlóképpen értelmezték és hasonló jelentésekkel ruházták fel a kifejezést, mint amit az a szakirodalom alapján is jelent. A második csoportban viszonylag kevés ideig folyt ez a diskurzus, mert többen is ismerték a kifejezést, de nem emlékeztek annak nagyon pontos meghatározására. Egymást kiegészítve azonban elmondták a hozzá tartozó lényeges dolgokat. A harmadik csoportban inkább találgatások révén, de szintén a reprodukív munkához tartozó szavakat említettek a résztvevők. Mivel ők a vendéglátásban dolgoznak, a saját munkájukat is egyféle reprodukív munkának titulálták, hiszen szakmájuk révén hozzájárulnak ahhoz, hogy az emberek újratermelődjenek és dolgozzanak. A negyedik csoportban a résztvevők maguktól nem igazán tudták definiálni ezt a kifejezést, itt inkább a reprodukció értelmezésének különböző módjai voltak jellemzőek. Az ötödik csoportban az internetes definíció felolvasása előtt is egy, a szakirodalom alapján viszonylag megfelelő jelentésmeghatározás társult a kifejezéshez. Ezt pár aspektussal kiegészítették a résztvevők az online segítség után. A hatodik csoportban ketten is ismerték a kifejezést, e miatt először három résztvevő alkotta meg annak jelentését. Majd a többiek kiegészítéseket tettek erre. Itt is hasonló jelentést alkottak meg a résztvevők, mint ami a szakirodalom alapján ismert.

A fókuszcsoportok diskurzusai ezek után még kis ideig tovább folytak a reprodukív munkáról, ismertettem a résztvevők számára annak jelentését, illetve pár reflexiót tettem a meghatározásaikra. Bár egy ilyen beszélgetés jócskán rövid ahhoz, hogy a reprodukív munka kifejezéshez társított szakirodalmi jelentések teljes mértékben megvitatásra kerüljenek, egy első lépésnek azonban a szófordulat társadalmi megismeréshez azt hiszem alkalmas lehet.

V.2. A házimunka és a gondoskodás szociális reprezentációja

A fejezetben a házimunka és a gondoskodás szociális reprezentációinak konszenzusait ismertetem, illetve vázolom azokat a témákat, melyekben nem volt konszenzus. Utóbbiak révén pedig megvilágítást nyernek azok a témák, amik a fogalmak szociális reprezentációit illetően a periférián helyezkednek el, így változtathatóbbak.

A mag és a periféria a szófelhők eredményein alapszik. A magba azokat a kifejezéseket soroltam, melyek szinte az összes csoport szófelhőjében megjelent a 10 leggyakoribb fogalomban. A perifériába pedig azokat, amelyek bizonyos csoportokban jelentek csak meg a 10 leggyakoribb szó között.

V.1.1. A házimunka szociális reprezentációjának magja

A házimunka szociális reprezentációjának voltak csoportokon átívelő konszenzusai, melyek a következők: azok a leggyakoribb szavak, amelyek az összes csoportokban megjelentek a *tisztaság*, az *otthon*, a *munka*, a *mosni kifejezés*, az *idő/nap*, az *edény* voltak. Tehát ezek jellemzik a résztvevők egységes szociális reprezentációjának magját a házimunkáról. A résztvevőknek – csoporttól függetlenül – az egységes házimunkáról alkotott véleményük ezen kifejezések köré épült. Tehát a házimunkát, mint egy otthonban történő munkát, értelmezték, ami a takarítással (a tisztasággal), és az edények mosogatásával, azok nap mint nap történő elvégzésével van leginkább összefüggésben.

Figyelemfelhívó, hogy ezek a szavak mind tevékenységek vagy főnevek, cselekvő személy nem jelenik meg a csoportok közös konszenzusában. Ez arra enged következtetni, hogy a házimunka szociális reprezentációja a feladatok és eredmények köré épül, nem társul hozzá szorosan valaki, aki ezeket elvégzi. Ez összefüggésben állhat a házimunka fontosságának, értékének felismeretlenségével is. Hiszen, ha nem társul a tevékenységekhez egy személy, aki azokat elvégzi, az jelentheti azt is, hogy ő egy passzív szerepben van. A házimunkát végző személy identitása (Jovchelovitch, 1996) nem az által van meghatározva, hogy mennyi erőt és energiát fektet a házimunkára, nem is azáltal, hogy ezzel egy hozzáadott értéket teremt (Dunaway, 2018 [2012]), hanem inkább a tevékenység elvégzésével.

V.1.2. A házimunka szociális reprezentációjának perifériája

A házimunka megosztását illetően egyeztetések folytak a csoportos beszélgetésekkor, két aspektus körvonalazódott. Ezeket a hozzájuk tartozó szófelhőkben megjelent szavakkal vázolom. Az egyik egyeztetés a mentén történt, hogy a gyerekeket be kell-e vonni a házimunkába (a *gyerek*, a *hétvége*, az *aludni* a *dolog* szavak alapján). A másik pedig a házimunka női feladatkörbe való besorolásának vitája volt (a *nő*, a *pár*, a *fészek*, az *otthon*, a *gyerek* fogalmak mentén). Ez a kutatás szempontjából két dolgot is jelent, mégpedig azokat, hogy egyrészt már bizonyos társas diskurzusok már folyamatban vannak a házimunkát illetően. Másfelől pedig, hogy ezen témák mentén való beszélgetések kezdeményezésével tovább formálható a házimunkával kapcsolatos szociális reprezentáció, ami végül az eltérő alátámasztások révén, annak változásához is hozzájárulhat (Bigazzi, 2015).

Kiemelném a második vita témáját (ami a *nő*, a *pár*, a *fészek*, az *otthon*, a *gyerek* fogalmak mentén történt). Az egyik csoportban, amit fiatal nők alkottak, előtérbe került az, hogy a háztartási feladatok elvégzését a társadalom a nőktől várja el, amit ők is érzékelnek, azonban nem értenek egyet vele. Ez összeköthető a szakirodalom alapján a szociális

reprezentációk identitásformáló aspektusával (Jovchelovitch, 1996). Mivel a női szerepek a társadalomban a házimunkával, reprodukív munkával vannak azonosítva (Csányi et. al., 2018), e miatt ezek a nők identitásának sokkal inkább meghatározó részét képezhetik, mint a férfiakénak.

V.2.1. A gondoskodás szociális reprezentációjának magja

A gondoskodásról alkotott reprezentációk csoportokon átívelő konszenzusai a *gyerek*, a *szülő*, a *család*, a *nagymama*, az *anya*, a *lány*, az *otthon/környezet* szavak köré épültek. Ezek fordultak elő a leggyakrabban konszenzuálisan a csoportokban. A gondoskodás tehát leginkább a fenti kifejezésekkel nyert értelmet a résztvevőknek. Így tehát egy személyek közötti, a családtagok egymással kapcsolatos tevékenységéről van szó. A gondoskodást kapó személyek a diskurzusokban a gyerekek és az idősek voltak, illetve elsősorban a beszélgetések a szűk családi körben történő gondoskodásra épültek.

Ezek alapján, a csoportok szerint a gondoskodáshoz szorosan társulnak a nők. Bár a beszélgetésekben nem volt konszenzuális az, hogy ők adják a gondoskodást, (párszor úgy jelentek meg, például a *nagymama*, mint akiről gondoskodni kell), mégis szorosan társulnak a nők a gondoskodás fogalmához. Ez összhangban van a szakirodalom alapján azzal, hogy a nők, női szerepek vannak társadalmilag a reprodukív munkával (gondoskodó munkával) összekapcsolva (Csányi és Kerényi, 2018).

Az pedig, hogy a *család*, az *otthon/környezet* van előtérben a gondoskodással kapcsolatban arra enged következtetni, hogy inkább egyéni szinten gondolkodtak erről a fogalomról a résztvevők, nem társadalmi szinten. Vitathatatlan, hogy a gondoskodás egy bensőséges, interperszonális kapcsolódást is magába foglal, és nem lehet ugyanúgy gondoskodni egymásról társadalmilag, mint azt ahogyan a családban tesszük. Ugyanakkor Gregor és Kováts (2018) kutatási eredményei alapján éppen ez az a szintér, ahol a nők úgy érezték, magukra maradtak a gondoskodási feladatokkal kapcsolatban. Így tehát, ha a család kerül előtérbe a gondoskodás fogalmával kapcsolatban, akkor fontos arról is gondolkoznunk, hogy azon belül hogyan oszlik meg elvégzése, hasonló mértékű teher esik-e a családtagokra, illetve, hogy azonos mennyiségű gondoskodásban részesülnek-e.

V.2.2. A gondoskodás szociális reprezentációjának perifériája

Pár beszélgetésben szintérre lépett a gondoskodás megosztásával kapcsolatosan a családi és a társadalmi szintről való egyeztetés. Ezek a diskurzusok az *állam*, a *fizetni* és a *nem normális* kifejezések köré épültek. A társadalmi szinten történő gondoskodás a férfiak alkotta

csoportokban került megemlíítésre, ami arra enged következtetni, hogy ők egy másik perspektívában (is) gondolkodnak a gondoskodásról, nem csak a családi téren. Ez lehet a miatt, mert más információk azok, amik számukra elérhetőek és amik alapján ők kialakítják a szociális reprezentációikat. Ezáltal pedig más reprezentáció formálódik meg számukra, mint a nők számára (Moscovici, 1988).

A *nem normális* kifejezés egy nők, anyukák alkotta csoportban fordult elő. A beszélgetés a köré szerveződött, hogy az a mennyiségű feladat, amit el kell végezniük a háztartásban túl sok, megfelelő megbecsültség pedig nem társul hozzá, ami így nincs rendben. Ez a szakirodalom alapján összefüggésben van azzal, hogy a nők nagy mennyiségű informális munkát végeznek el (Csányi et al., 2018), illetve azzal is, hogy ez nem társul megfelelő megbecsültséggel (Fraser, 2018 [2016]). Az, hogy ez a vita a diskurzus részét képezte, azt mutatja, hogy a nők bizonyos csoportjában a reprodukív munkavégzésre fordított idő és energia bizonyos szinten már felismerésre került. Ahhoz azonban, hogy változás történjen, szükséges az is, hogy a háztartásban élő többi személy véleménye, szociális reprezentációja is változzon a témával kapcsolatban. A társadalmi szinten történő diskurzusok pedig ezt is előmozdíthatják (Moscovici, 1988).

VI. Konklúzió

A kutatásom legfontosabb eredményei tehát, hogy a reprodukív munka kifejezést nem ismerte a résztvevők többsége. A házimunka szociális reprezentációjának magja leginkább a feladatok és tevékenységek által volt meghatározva, míg a periférián egyeztetés folyt a munkafolyamatok megosztásával kapcsolatban. A gondoskodás szociális reprezentációjának magja főként a családdal és nőkkel került meghatározásra, a periféria témáit pedig a családban történő gondoskodás egyenlőtlen felosztása és annak megbecsültsége, továbbá az egyéni és társadalmi szintű gondoskodás alkották. Ezek alapján tehát körvonalazódtak a témák, amelyekből kiindulva a társas diskurzusokon keresztül változásokat indítványozhatunk a reprodukív munka jelenlegi működésmódját illetően.

A témák: a gyerekek bevonása a házimunkába, a házimunka a nők feladatkörébe tartozik-e vagy nem, a gondoskodás megosztása és elismerése a családban. Bár ezek közül pár a társas diskurzusban már jelenlévő aktualitás, úgy gondolom, hogy innovatív jellege lehet a diskurzusnak, ha a reprodukív munka kifejezés bevonásával együtt kerülnek tárgyalás alá. Hiszen ezáltal a kommunikáció részét képezheti – a reprodukív munka szakirodalmi meghatározásán keresztül – ezen tevékenységek nélkülözhetetlensége, a napi szinten történő

feladatok mennyisége, illetve értékkel rendelkezése pontjainak aspektusai is. Ami az eddigiektől eltérő megvilágításba helyezheti őket, az új információk bevonása révén. Ezáltal pedig, ha csak apró lépésekben is, de formálódhat a reprodukív munkáról alkotott szociális reprezentáció, így a vele kapcsolatos tevékenységek elvégzése és értékelése is. Ha pedig a diskurzusokon keresztül a reprodukív munka eloszlása a háztartásban a jelenlegihez képest változik, akkor nem csak egyenlőbb lehet az elvégzése családi szinten, de a családtagok jólétére is befolyással lehet.

VII. Limitációk

A kutatást illetően volt pár olyan tényező, amik limitációt jelenthetnek, ebben a fejezetben ismertetem őket. A kényelmi mintavétel nem a legideálisabb módszer az adatgyűjtéshez. A kutatásban a miatt használtam ezt, mert a fókuszcsoporthoz résztvevői nem kaptak ellenszolgáltatást a beszélgetésben való részvételért. Saját idejükből szakították ki, és szánták rá azt a másfél órát, amíg a beszélgetés folyt. E miatt a kényelmi mintavétellel tudtam elérni résztvevőket, akik ezen körülmények között is hajlandóak voltak részt venni a kutatásban. Továbbá egy egyedül véghezvitt kutatásban limitált az az idő és energia, amit egy rétegzett fókuszcsoporthoz mintavételre tudtam volna szánni. Limitáció továbbá, mint ahogyan már említettem a módszertan részben, hogy a fókuszcsoporthoz nem reprezentatív mintavétel.

A beszélgetések átiratait az elemzés céljával angolra fordítottam. Itt elképzelhető az a limitáció, hogy a magyar szavak, szófordulatok, kifejezések angolul másképpen jelennek meg, illetve, hogy nem tükrözik teljes mértékben a szó azon jelentését, amit az magyarul magában hordoz.

VIII. Irodalomjegyzék

- Bigazzi, S., (2015). Tudás és kontextus: a szociális reprezentáció elmélete. in Varga, A., (Ed.) *A nevelésszociológia alapjai*. (pp. 49–77). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlisslocki Henrik Szakkollégium.
- Csányi, G., Gagy, Á., Kerékgyártó, Á., (2018). Társadalmi reprodukció. Az élet újratermelése a kapitalizmusban. *Fordulat. Társadalomelméleti Folyóirat*. 2018/2. (24). pp.5–29.
- Csányi, G., Kerényi, Sz., (2018). A „jó anya” mítosza Magyarországon a reprodukív munka és a piac globális történetének szempontjából. *Fordulat. Társadalomelméleti Folyóirat*. 2018/2. (24). pp. 134–160.
- Dunaway, Wilma A. (2018 [2012]). A félproletár háztartás a modern világrendszer *longue durée*-je folyamán. ford.: Barna Emília és Csányi Gergely. in *Fordulat. Társadalomelméleti Folyóirat*. 2018/2. (24). pp 53–87
- Duveen, G., Lloyd, B., (1990). A semiotic analysis of the development of social representations of gender. in Duveen, G., Lloyd, B., (Eds.) *Social representations and the development of knowledge*. (pp. 27–46). Cambridge University Press.
- Fraser, N., (2018 [2016]). A tőke és a gondoskodás ellentmondásai. ford. Hirsch Johanna, Schultz Nóra és Osváth Zoltán. in *Fordulat. Társadalomelméleti Folyóirat*. 2018/2. (24). pp. 88–108.
- Gregor. A., és Kovács. E., (2018). Nőügyek 2018. Társadalmi problémák és megoldási stratégiák. A kutatási eredmények összefoglalója. Jan Niklas Engels kiadó. Budapest.
- Jovchelovitch, Sandra (1996). In defence of representations [online]. London: LSE Research Online. Available at: <http://eprints.lse.ac.uk/2638> Available in LSE Research Online: August 2007
- Kami, M. T. M., Larocca, L. M., Chaves, M. M. N., Lowen, I. M. V., Souza, V. M. P. D., & Goto, D. Y. N. (2016). Working in the street clinic: use of IRAMUTEQ software on the support of qualitative research. *Escola Anna Nery*, 20(3), pp. 1–5. DOI: 10.5935/1414- 8145.20160069
- Mannarini, T., Buhagiar, L. J., Rochira, A., Avdi, E., Koutri, I., Mylona, A., Sammut, G. & Salvatore, S. (2020). Understanding political participation in media discourse: A social representations approach. *Papers on Social Representations*, 29(1), pp.8.1–8.34.

Moscovici, S. (2023 [1961]). Értekezés a pszichoanalízis szociális reprezentációjáról. ford.: Müller Tündér Éva, Lukács Laura Klára, Simonffy Zsuzsanna. in *Annona Nova XIV*. pp.163–174.

Moscovici, S., (1988). Notes towards a description of Social Representations. *European Journal of Social Psychology*. (18). pp.211–250.

Moscovici, S., & Pérez, J. A. (2009). A new representation of minorities as victims. In F. Butera & J. M. Levine (Eds.), *Coping with minority status: Responses to exclusion and inclusion* (pp. 82–103). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804465.005>

Seccombe, W. (2018). A háziasszony és munkája a kapitalizmusban. ford.: Tillmann Ármin és Zemlényi-Kovács Barnabás. in *Fordulat. Társadalomelméleti Folyóirat*. 2018/2. (24). pp. 31–52.

Vicsek. L., (2006). Fókuszcsoport. Osiris Kiadó. Budapest

IX. Mellékletek

IX.1. Fókuszcsoport vezérfonal

Hogy hívnak és mi az érdeklődési köröd?

Mit jelent számotokra a munka fogalma, hogyan határoznátok meg?

Szerintetek vannak olyan feladatok, amit a munkahelyen kívül el kell végezni? Ha igen, mik ezek?

Mit jelent a házimunka szerintetek?

Mit jelent a gondoskodás szerintetek?

Szerintetek van láthatatlan munka (a háztartáson belül)? Ha igen, hogyan fogalmaznátok meg?

Mit jelent a reprodukív munka szerintetek?